

СЛЮСАРЕВСЬКИЙ
Микола Миколайович —
член-кореспондент НАПН
України, директор Інституту
соціальної та політичної
психології НАПН України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ: НАГАЛЬНІ ВИКЛИКИ І ВІДПОВІДІ

Стенограма доповіді на засіданні
Президії НАН України 4 травня 2022 року

У доповіді зазначено, що в умовах війни перед українцями як політичною нацією постає низка серйозних викликів соціально-психологічного характеру. Підкреслено, що фахове співтовариство вітчизняних соціологів і психологів має взяти на себе провідну роль у постановці комплексних проблем, спричинених наявними викликами соціально-психологічному стану українського суспільства, та в науковому обґрунтуванні шляхів їх вирішення.

Вельмишановний Анатолію Глібовичу!
Вельмишановні члени Президії!

Сьогодні маю честь представити на ваш розгляд підготовлену в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України науково-аналітичну доповідь «Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді».

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р., що стало кульмінацією тривалої та виснажливої гібридної агресії проти нашої країни, породило низку гострих викликів соціально-психологічному стану українського суспільства. На одні з них суспільство вже дало гідну й переконливу відповідь, тоді як інші ще чекають на неї. І цілком очевидно, що в обґрунтуванні таких відповідей провідну роль має взяти на себе фахове співтовариство вітчизняних психологів і соціологів.

На наш погляд, спричинені війною психологічні виклики стану українського суспільства можна умовно поділити на такі чотири групи:

- 1) виклики українцям як спільноті;
- 2) виклики ментальному здоров'ю особистості;

3) виклики психологічному благополуччю та розвитку дитини;

4) виклики українським психологам як фаховому співтовариству.

Оскільки війна є гостроконфліктним зіткненням великих людських спільнот, вона стає насамперед їх випробуванням на міцність і життєздатність. Тому у своєму виступі основну увагу я приділю першій групі — **викликам українцям як спільноті**, а решти торкнуться лише побіжно.

Отже, до найважливіших психологічних викликів, що з початком повномасштабного російського вторгнення постали перед українцями як спільнотою, передусім правомірно віднести *необхідність перебудови перцептивного образу російсько-української війни*, що склався в попередні роки. Як впливає з даних наших моніторингових досліджень, упродовж восьми років гібридної агресії з боку РФ українському суспільству, на жаль, так і не вдалося сформувати консолідоване бачення війни на Донбасі.

На момент останнього опитування напередодні повномасштабної агресії воєнні дії на Донбасі вважали народною війною проти окупантів 40,5 % українців. А частка тих, хто сприймав їх як нікому не потрібну війну, розв'язану українською (порошенківською) владою, у різні роки коливалася від 30 до майже 46 %. Тобто громадська думка стосовно збройного протистояння на Донбасі була поляризованою, що істотно підривало єдність фронту і тилу. Це засвідчувало фактичну перемогу російської пропаганди в інформаційній війні проти України.

Проте зовсім інакше сприймали українці гіпотетичне (до недавнього часу) вторгнення російських військ на нашу землю. Частка респондентів, які погоджувалися з тим, що якби Путін увів війська в Україну, їх зустріли б з квітами, в жодному регіоні, включно зі Сходом і Півднем, не перевищувала 5 %. Тому закономірно, що, коли вторгнення таки відбулося, це докорінно змінило в суспільній свідомості сприйняття російсько-української війни, миттєво обнуливши перемогу російської пропаганди. Оскільки війна безпосередньо прийшла

в наш дім, українці почали сприймати не її інформаційний образ, значною мірою викривлений, а реальний предметний зміст, і робити адекватні висновки.

Отже, на цей психологічний виклик наше суспільство вже належно відповіло, що, однак, не дає підстав недооцінювати токсичний вплив російської пропаганди на певну частину населення, передусім на окупованих територіях.

З першим викликом дуже тісно пов'язана *потреба актуалізації групової ідентичності українців як ідентичності національної*. Упродовж трьох останніх десятиліть групова ідентичність українців формувалася як територіально-державницька, головною підвалиною якої є незалежність України. Цей процес відбувався може й повільно, але неухильно, і напередодні повномасштабного російського вторгнення наблизився до свого максимуму за багатьма соціологічними показниками.

Так, 79,2 % громадян вважали, що хоча на шляху нашої державності багато перешкод, Україна все одно має бути незалежною, лише 16 % поділяли думку про те, що незалежність не принесла нам нічого доброго, менш як 11 % заявляли, що Україна надто різна, і в одній державі нам не ужитися, і лише 9,5 % зберігали ностальгійну мрію про відновлення «союзу братніх радянських народів».

При цьому втрачав силу нав'язаний радянською та російською пропагандою зловісний образ українського націоналізму: небезпеку в ньому у лютому 2022 р. вбачало вже менше чверті опитаних (найнижчий показник за весь період спостережень). Натомість територіально-державницька ідентичність громадян України набувала дедалі виразнішого національного забарвлення. Так, частка респондентів, на думку яких саме відродження національної свідомості дасть змогу Україні стати могутньою державою, напередодні російського вторгнення зросла порівняно з попереднім роком від 50,9 до 56,4 %, а на, здавалось би, геть денационалізованому Півдні — до понад 80 %, що й проявилось у мужньому, здійснюваному під національними прапорами, опорі мешканців цього регіону окупантам.

Разом з тим, слід ураховувати, що територіально-державницька ідентичність значної частини наших громадян, особливо на Сході та Півдні, традиційно поєднується з російською соціокультурною ідентичністю. На хвилі нинішнього патріотичного піднесення ця складова їхньої ідентичності значною мірою приглушилася, деактуалізувалася. Проте можна передбачити, що в міру вирішення завдань національного опору відбуватиметься певна її реактуалізація. Тому зміцненню почуттів національної єдності в цій частині суспільства, глибоко не інтегрованої в український культурний простір, навряд чи сприятимуть деякі тези сьогоденної антиросійської риторики, на кшталт тверджень про те, що рашистських варварів нібито виховала класична російська культура, або про те, що трубадурами Російської імперії були такі постаті, як, наприклад, нещадний її критик Михайло Лермонтов. Згадаймо його слова:

Прощай, немытая Россия,
Страна рабов, страна господ,
И вы, мундиры голубые,
И ты, им преданный народ.

Наступний виклик — це *потреба зміни характеру владно-підвладних відносин*. Одним з головних трендів громадської думки в Україні впродовж усіх років незалежності було невдоволення громадян владою. Жодній владній команді, зокрема й чинній, не вдавалося уникнути його. Усі соціологічні служби фіксували останнім часом падіння рейтингу довіри як до президента, так і до уряду та парламенту. Водночас значна частина українців не так уже й потребувала цієї довіри, оскільки почувалася значною мірою незалежною від влади, автономною в громадянському сенсі. Майже половина учасників нашого опитування (46,3 %) зазначили, що їхній добробут залежить не від влади, а від їхніх особистих зусиль. Така громадянська автономія робила структуру владно-підвладних відносин доволі аморфною, що, може, й непогано під певним кутом зору, але не відповідало потребам країни, що воює. І з початком активних бойових дій суспільство відповіло на цей виклик кардинальним посилен-

ням своєї вертикальної ієрархії, вершину якої уособлює лідер нації.

При цьому українцям було важливо, щоб лідер виконував не тільки і не стільки організаційну та регулятивну функції, а передусім символічну й ідеологічну. І з цією місією блискуче впорався Володимир Зеленський завдяки особистій твердості і мужності, виявленим у перші дні вторгнення. Його однозначно визнане лідерство пригасило в суспільстві колишні політичні чвари та взаємні образи. Дії влади тепер підтримують від 78 до 88 % громадян. Однак у міру збільшення тривалості війни і прояву певних ознак сприйняття її як буденності, які вже з'являються, чвари та образи знову починають спливати на поверхню. Отже, цей виклик не втрачає актуальності.

Не менш важливим викликом є *наявність як доцентрових, так і відцентрових тенденцій суспільної згуртованості*. Слід зазначити, що суперечності на регіональному, національному та іншому ґрунті, які постійно приписували українському суспільству, ніколи не були такими значущими, як їх намагалися змалювати. За даними наших опитувань, певну напруженість від впливу на їхнє життя мешканців інших регіонів чи осіб інших національностей могли відчувати менш як 15 % громадян. Війна ще дужче об'єднала суспільство, мешканців Сходу і Заходу, україномовних і російськомовних, згуртувавши їх навколо військово-політичного керівництва країни.

Водночас з'являються й тенденції нових розломів. До традиційного для часів локальної війни на Донбасі відчуження між певною частиною цивільних і військових додаються соціально-психологічні суперечності між місцевим населенням і прибульцями, між тими, хто залишається в Україні, і співвітчизниками, що виїждять за кордон. Початкова хвиля співчуття поволі згасає, і під впливом окремих випадків непорозумінь та конфліктів деякі громадяни роблять безпідставні узагальнення, поширюючи негативну оцінку на всіх переселенців. Цьому сприяють усілякого роду провокативні заяви та повідомлення, частина з яких має, безумовно, інспірований характер. Даються

взнаки також міжцерковні суперечності, увиразнюються незгоди між українцями, які прагнуть беззастережної перемоги як єдино можливого результату війни, і тими, хто схильний погодитися на компроміси.

Ще одним викликом є *психологічні ризики завищених суспільних очікувань*. Українське суспільство має досвід численних розчарувань від не виправданих очікувань, наприклад після Помаранчевої революції. До таких розчарувань можуть призвести й запевнення щодо здобуття швидкої перемоги над російським агресором. Ці твердження здатні на деякий час приглушити важкі переживання, пов'язані з війною, проте потенційна шкода від такого стилю в оцінці й осмисленні воєнних загроз відчутно перевищує його короткострокову користь.

Дуже серйозним викликом є *прояви та наслідки колективної психотравматизації*. За травмівним впливом повномасштабне російське вторгнення може виявитися зіставним з трагедіями Голодомору і Другої світової війни. Йдеться не лише про людей, які перебували під окупацією, пережили знущання, тортури, поранення, гвалтування, смерть близьких. Високою є ймовірність генералізації травми війни на все українське суспільство. Уже нині наслідки колективної психотравматизації проявляються в тенденціях до перенесення засвоєних практик розлюдення ворога на неугодних співвітчизників, узвичаєння аномальних суспільних норм, скажімо вживання обценної лексики. Остання легко проникає у вітчизняний медійний простір без жодної на те потреби. Як приклад можна навести авторську програму експерта Детектор-медіа Вадима Міського «Русській фейк, іді на***!», яка щодня виходить в ефірі Українського радіо (важко позбутися враження, що цим гаслом, скалькованим з легендарної фрази, народженої в запалі бою, експерт намагається посилити свої часом не вельми вправні спростування російських фейків).

Нарешті, викликає занепокоєння *ймовірність формування в біженців психологічного синдрому неповернення*. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах бі-

женців, станом на 26 квітня 2022 р. кількість біженців, які виїхали з України від початку російського вторгнення, перевищила 5,3 млн осіб. Більшість з них скористалися правами на отримання матеріальної допомоги, працевлаштування, медичне страхування, оформлення дітей до закладів освіти тощо. Під час соціологічних опитувань понад 80, а то і 90 % біженців висловлюють палке бажання повернутися додому. Проте попереду їх чекає чимало психологічних пасток біженства, до яких належать не лише кращі, ніж удома, побутові умови, престижніші заклади освіти для дітей, а й такі суб'єктивні чинники, як поступова адаптація до життя на чужині, вплив української діаспори, приклад трудових мігрантів, який нібито доводить, що українським патріотом чи не корисніше бути за кордоном. Слід також зважати на демографічну структуру вимушених переселенців, переважну більшість яких становлять кваліфіковані професіонали. З огляду на соціально-демографічну ситуацію в країнах, що приймають, які самі потерпають від витоку робочої сили, українські переселенці можуть виявитися вельми затребуваними на тамтешніх ринках праці.

Проведений аналіз засвідчує, що, відповідаючи на поставлені сьогодні перед українською спільнотою виклики, доцільно:

- усіма інформаційними, освітніми та просвітницькими засобами просувати ідею територіально-культурного розмаїття України як ціннісного імперативу, що є джерелом сили, а не слабкості єдиної у світоглядному, політичному та ментальному сенсах української нації;
- не послаблюючи меседжів щодо неминучості перемоги українського народу у війні з російським агресором, уникати водночас їх надмірної бравурності й подеколи не виправдані оптимістичності, формувати психологічну готовність суспільства до різних сценаріїв подальшого перебігу війни, її можливого важкого характеру, а також до значних зусиль і труднощів, пов'язаних з повоєнним відновленням України;
- напрацьовувати і поширювати нові практики владно-підвладної взаємодії на засадах

діалогу, прозорості, обопільної відповідальності влади і громадянського суспільства;

- у культурно-просвітницькій роботі перенести акценти зі знецінення російської культури на утвердження пріоритету української культури. Для полегшення інтеграції в український культурний простір тієї частини населення, яка традиційно орієнтувалася на російську культуру, висунути концепт захисту прогресивних надбань цієї культури від рашистського варварства, що сприятиме розширенню кола невдоволених путінським режимом росіян та майбутній денацифікації РФ;

- ініціювати створення всередині країни та на міжнародному рівні дієвої системи запобіжників дегуманізації суспільних відносин, узвичаєнню неприйнятних суспільних норм, а також оформленню нових шовіністичних рухів і режимів;

- розробити і впровадити медійні, просвітницькі та інші механізми підтримання духу взаємної поваги, терпимості та порозуміння між громадянами, що зі зброєю в руках захищають Батьківщину, і цивільним населенням, тимчасово переміщеними особами і громадами, що їх приймають, тими, хто залишається в Україні, і тими, хто виїхав за її межі;

- подбати завчасно про розгортання випереджувальної інформаційної кампанії з підтримання та посилення мотивації українських біженців до повернення на батьківщину, що має поєднуватися зі створенням у країнах їх перебування контактних центрів з надання правової, психологічної, медичної, педагогічної та іншої допомоги.

Потребує особливої уваги і друга група виокремлених вище психологічних викликів — **виклики ментальному здоров'ю особистості**. Нагадаю, що Всесвітня організація охорони здоров'я визначає ментальне (психічне) здоров'я як стан благополуччя, за якого людина може реалізовувати власний потенціал, долати життєві стреси, продуктивно й плідно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти. Природно, все це значно ускладнює або й зводить нанівець війна, тим паче сьогодні, коли люди ще не встигли оговтатися від пе-

режитої коронакризи (хоч і кажуть від початку війни із властивим українцям гумором, що Україна вже подолала ковід).

Отже, серед нинішніх викликів ментальному здоров'ю особистості можна назвати такі:

1. *Поєднання травматичного впливу війни з досвідом переживання пандемії COVID-19 та спричинених нею карантинних заходів*. Під час пандемії суспільство звикло швидко пристосовуватися, боротися і виживати в несприятливих умовах. Всупереч очікуванням рівень соціальної напруженості, як показали наші дослідження, у 2021 р. виявився помітно нижчим, ніж у доковідному 2018 р. Проте затяжний перебіг пандемії призвів до накопичення стресу та психоемоційного виснаження у значної частини суспільства.

2. *Поширення деструктивних емоційних станів*. Фахівці фіксують своєрідну динаміку емоційного реагування людини на війну: після шоку, ступору та цілковитої розгубленості перших днів зазвичай настає період граничного емоційного піднесення, солідарності та палкої надії на швидку перемогу, який неминуче змінюється депресивною фазою з домінуванням таких станів, як апатія, песимізм, безнадія. Крім того, постійним емоційним фоном війни для багатьох є сильне почуття провини, страх та його деривативи (панічні атаки, генералізовані тривожні стани), нестерпний гнів та ненависть до ворога.

3. *Стресогенні трансформації особистісної картини світу*. Переважна більшість громадян України виявилися психологічно неготовими до війни, а ще більше — до того рівня жорстокості та варварства, який демонструє ворожа армія. Руйнування звичного сприйняття світу як загалом надійного та гармонізованого життєвого простору для багатьох супроводжується болісними переживаннями, зміною ціннісних пріоритетів, а подеколи й недовірливим або підозрливим ставленням до оточення, знеціненням власного життя, емоційною нестабільністю.

4. *Інтенсифікація та поляризація міжособового спілкування*. З одного боку, екстремальні обставини сприяють розширенню сфери спіл-

кування, зміцненню родинних зв'язків, нівелюванню звичних конфліктів в ім'я більшої згуртованості під час спільної біди, проте з іншого — загострюються конфронтації у просторі соціальних контактів на ціннісно-смиловому рівні (свій—чужий, друг—ворог, перемога—зрада тощо). Тому часто відбувається поляризація спілкування, особливо в соцмережах та з родичами й друзями, що мешкають у РФ, що також підриває ментальне здоров'я особистості.

5. *Ризиковані форми інформаційної поведінки.* Одним з таких ризиків є застосування звичних медіапрактик, зокрема прагнення фіксувати та миттєво поширювати будь-яку інформацію, і в такий спосіб несвідоме сприяння ворожим намірам прицільно атакувати об'єкти військової чи критичної інфраструктури. Іншою небезпекою є неконтрольоване споживання медіаконтенту, зокрема створеного ворогом з метою ведення інформаційної війни.

6. *Посттравматичні стресові розлади.* Досвід АТО/ООС показує, що ризик отримати посттравматичні розлади має приблизно кожен п'ятий учасник бойових дій, а серед поранених — кожен третій, і повномасштабна війна багатократно збільшує цю сумну статистику. Воєнної психотравматизації зазнає й мирне населення.

7. *Розлади соціальної адаптації* можуть проявлятися у зниженні пристосувальних здібностей, пригніченні пошукової активності тощо. Поширюються й більш деструктивні адаптаційні сценарії, що призводять до посилення ризиків та загроз, зокрема свідоме і невмотивоване нехтування безпекою, фаталізм, псевдогероїзм тощо.

8. *Ризики надмірної трудової зайнятості або незайнятості громадян.* З початком війни одні громадяни змушені здійснювати свою трудову діяльність в екстремальних умовах, нерідко наближених до бойових, інші втрачають роботу. Першим загрожує фізичне виснаження та емоційне вигорання, другим — депресивні стани від вимушеної незайнятості та матеріальної скрути. Це завдає шкоди ментальному здоров'ю громадян України.

Належна відповідь на виклики ментальному здоров'ю особистості, на наш погляд, має передбачати таке:

- актуалізацію набутого громадянами під час коронакризи конструктивного досвіду додання її негативних психоемоційних та соціальних наслідків;
- активізацію просвітницьких та психоедукаційних зусиль, спрямованих на формування у громадян психологічних компетентностей щодо безпечної у спричинених війною ситуаціях поведінки, кризової комунікації, культури споживання інформаційної продукції;
- створення національних центрів спеціалізованої психологічної допомоги, зокрема Національного центру травмотерапії за ізраїльським зразком;
- перегляд державних програм і проєктів соціального захисту населення з метою доповнення їх заходами із соціально-психологічної реабілітації;
- розширення в публічному просторі та індивідуальному психологічному консультуванні когнітивного фрейму війни, тлумачення її як трагічної події, яка водночас оздоровлює людські стосунки, збагачує людей духовно, спонукає їх до особистісного зростання;
- ухвалення державних стандартів мовлення, що регулюють висвітлення в ЗМІ чутливих тем воєнних злочинів, зокрема тортур, сексуалізованого насильства, масових убивств;
- охоплення заходами психологічної допомоги не лише тимчасово переміщених та постраждалих від воєнних дій осіб, а й усіх, кому внаслідок надмірного навантаження загрожує емоційне вигорання;
- надання не лише соціальної, а й психологічної підтримки людям, які втратили роботу, потерпають від безгрошів'я та вимушеної незайнятості.

До третьої групи належать **виклики психологічному благополуччю та розвитку дитини**. Під час війни діти часто демонструють надзвичайну стійкість, гнучкість та здатність розвиватися відповідно до своїх природних можливостей. Водночас вони є найбільш вразливою до ризиків війни суспільною групою. Її трагіч-

ні й жакливі події стають потужним стресовим чинником навіть для дорослих, а незрілій дитячій психіці можуть завдати іноді непоправної шкоди. Такими викликами психологічному благополуччю та розвитку дитини є:

1) *набуття невластивого в дитячому віці життєвого досвіду* (проживання втрат, передчасне дорослішання);

2) *негативний вплив війни на психоемоційний стан та когнітивні функції дитини;*

3) *психологічна дестабілізація значущих дорослих* (передусім батьків і педагогів);

4) *руйнування та/або докорінна зміна освітнього середовища;*

5) *комплекс проблем дистанційної освіти;*

6) *соціальні й ментальні ризики сирітства та усиновлення.*

На ці виклики видається за доцільне відповідати здійсненням таких кроків:

- створення міжвідомчого психолого-психотерапевтичного штабу для забезпечення координації національних та міжрегіональних програм психологічної допомоги дітям;

- запровадження національного реєстру організацій та фахівців, які мають відповідну кваліфікацію і готові забезпечувати психологічний супровід сімей з дітьми;

- забезпечення додаткової підготовки та перепідготовки фахівців для роботи з дітьми;

- формування спеціалізованих ланок з кризової та екстреної психологічної допомоги у складі психологічної служби системи освіти та інших структур, що опікуються психологічною підтримкою населення;

- переформатування дистанційного навчання в межах Всеукраїнської школи онлайн за рахунок кардинального збільшення частки синхронних форм навчання;

- адаптація освітніх програм і методик до можливих когнітивних і психоемоційних наслідків травми та посттравми у дітей різного віку;

- посилення в освітніх програмах складових, спрямованих на розвиток соціоемоційної компетентності дітей;

- введення до освітніх програм національно-рівня навчальних курсів з медіаграмотності

та управління конфліктами як обов'язкових складових;

- розроблення та впровадження в закладах освіти психологічно обґрунтованих рекомендацій щодо меморалізації загиблих під час війни членів шкільної спільноти;

- підготовка та ухвалення національної програми соціально-психологічного супроводу і підтримки сімей усиновлювачів, опікунів та патронатних сімей з метою забезпечення більш прозорих, контрольованих та стійких практик усиновлення.

Четверту групу становлять **виклики українським психологам як фаховому співтовариству**. Серед них слід виокремити такі:

1) *брак необхідних компетентностей та надійного методичного інструментарію;*

2) *потреба незалежнення від російських та інших іноземних психологів, утвердження власної авторської позиції;*

3) *незавершена інституціоналізація стандартів психологічної допомоги;*

4) *недостатні обсяги та якість підготовки психологічних кадрів;*

5) *неприспособаність практик психологічного консультування до ретяльних систем комунікації;*

6) *низький рівень психологічної культури населення;*

7) *нестача інформації про потенційних адресатів психологічної допомоги, їхні запити та потреби.*

Реагування на ці виклики має супроводжуватися такими заходами:

- врегулювання невирішених питань нормативно-правового забезпечення психологічної та психотерапевтичної практики, її стандартизації, ліцензування та акредитації;

- приведення обсягів і якості підготовки та перепідготовки психологічних кадрів у відповідність до потреб України як воюючої держави;

- істотне розширення в наукових установах психологічного профілю сегменту прикладних досліджень, зорієнтованих на розроблення оригінальних авторських підходів, методик і технологій, яких потребує психологічна практика у воєнний і поствоєнний час;

- започаткування та регулярне проведення моніторингу масових настроїв та психоемоційного стану суспільства;

- організація професійних дискусій з питань роботи психолога в ретиальних системах комунікації, обміну досвідом цієї роботи та напрацювання відповідних стандартів і рекомендацій, що мають адресуватися як психологічному співтовариству, так і засобам масової інформації;

- широка популяризація серед усіх верств населення здобутків та можливостей психологічної науки і практики, систематичне роз'яснення необхідності, корисності та безпечності професійної психологічної допомоги.

На завершення хотів би наголосити, що війна стала важким випробуванням для всього

українського суспільства загалом і кожного громадянина зокрема. Дикунство, нелюдська жорстокість, безсоромна брехня, яку явив нам ворог, кинули виклик нашій власній людяності, вірі, найсвітлішим мріям. Результат цієї війни неможливо достеменно спрогнозувати, загроза тотального знищення всього живого продовжує нависати не лише над Україною, а й над усім світом. Однак ця велика біда проявила велич нашого народу, пробудила найкраще і найцінніше в нас — мужність, відвагу, любов до ближнього, солідарність, жагу до життя, прагнення свободи, відданість єдиній, незалежній, прекрасній Україні. Тому маємо всіма силами захищати ці величні, здобуті кров'ю цінності.

Дякую за увагу!

Mykola M. Slyusarevskyy

Institute of Social and Political Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4038-5668>

SOCIO-PSYCHOLOGICAL STATE OF UKRAINIAN SOCIETY IN THE CONTEXT
OF A FULL-SCALE RUSSIAN INVASION: URGENT CHALLENGES AND RESPONSES

Transcript of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, May 4, 2022

The report notes that during the war, Ukrainians as a political nation face a number of serious challenges of a socio-psychological nature. It is emphasized that the professional community of domestic sociologists and psychologists should take a leading role in outlining complex problems caused by the existing challenges to the socio-psychological state of Ukrainian society, and in the scientific substantiation of ways to solve them.